

"RØYKEVANER BLANT UNGDOM I TROMS"

**5. årsoppgave i stadium III,
medisinstudiet ved Universitetet i Tromsø**

Ranveig Normann, kull -98

Tromsø, september 2003

INNHALDSFORTEGNELSE

Innhold	Side
1. Resyme	2
2. Introduksjon	3
3. Materiale og metode	6
4. Resultat	7
4.1 Røyking fordelt på kjønn og klassetrinn	7
Figur 1: Dagligrøykere på ungdomsskolen	8
4.2 Røyker foreldre, eldre søsken og beste venn. Samt foreldrenes holdninger til barnas røyking. Elever i 10.klasse.	9
4.3 Lærere og røyking. Elever i 10.klasse.	11
4.4 Kontroll av alder.	11
4.5 Multippel logistisk regresjon.	12
Figur 2: Dagligrøykere etter miljøpåvirkning.	13
Figur 3: Foreldrenes holdninger til barnas røyking.	14
5. Diskusjon	15
5.1 Utviklingen av røykevaner i løpet av ungdomsskoleårene.	15
5.2 Røykevaner hos andre i elevenes nærmiljø. Foreldrenes holdninger.	19
6. Referanser	24
7. Eventuelt	26
Appendiks 1: Tabeller	26
Appendiks 2: Utdrag fra spørreskjemaet	35

I. RESYME

Denne oppgaven presenterer resultater fra en spørreundersøkelse som våren 2001 ble utført blant ungdomsskole-elever i Troms fylke. Dette er en livsstilsundersøkelse, og jeg bruker deltakernes svar på spørsmål om røykevaner som materiale til oppgaven.

Undersøkelsen beskriver forekomsten av røyking blant ungdom i Troms. Videre sier den noe om betydningen av den miljøpåvirkningen eleven utsettes for fra personer i deres sosiale miljø som røyker. Her diskuteres foreldrenes, eldre søskens, beste venns og læreres røykevaner og hvordan dette henger sammen med elevenes egne røykevaner. Samtidig ser jeg på betydningen av foreldrenes holdninger med tanke på om de aksepterer barnas røyking.

Studien fra Troms samsvarer med funn fra tidligere forskning som viser at ungdoms nære sosiale miljø er svært viktig for utviklingen av deres røykevaner. Sannsynligheten for at ungdom begynner å røyke øker når foreldre, eldre søsken, beste venn og lærere røyker, samt når foreldrene aksepterer barnas røyking. Lov til å røyke hjemmefra er den variabelen som gir en høyest andel dagligrøykere blant elevene. Videre sees sterkest sammenheng mellom elevenes og beste venns røykevaner. Flest jenter røyker daglig når beste venn og andre i deres sosiale miljø røyker, mens flest gutter er dagligrøykere når de får lov til å røyke av foreldrene.

Samtidig viser undersøkelsen at flere elever røyker daglig ved økende alder. Studien viser en markert oppgang i andel dagligrøykere fra 8. til 9. klasse og fra 9. til 10. klasse. Denne økningen er mest uttalt blant jentene, og flere jenter enn gutter er dagligrøykere på de to øverste klassetrinnene.

Studien viser at andelen jenter som røyker daglig i 10. klasse, er svært høy. To landsomfattende undersøkelser fra samme tidspunkt indikerer at denne andelen fra Troms er høy i forhold til tilsvarende tall på landsbasis.

2. INTRODUKSJON

Oppgaven tar utgangspunkt i en spørreundersøkelse kalt "Ungdom og livsstil i Troms". Undersøkelsen ble utført som et samarbeid mellom fylkeslegen i Troms og Institutt for samfunnsmedisin ved universitetet i Tromsø. Samarbeidet begynte høsten 1999, på initiativ fra fylkeslegen. Prosjektet er en del av evalueringsarbeidet innenfor Nasjonal kreftplan i Troms fylke. Fylkeslegen har rådgivende oppgaver knyttet til den forebyggende delen av Nasjonal kreftplan. Hovedområdene for dette arbeidet er kosthold, røykevaner og fysisk aktivitet. Som en del av satsningsområdet på å forebygge kreftsykdommer var det ønsket om å legge vekt på lokale tiltak. Man ønsket videre å prioritere ungdom og livsstil, samt helsefremmende arbeid blant ungdom. Dette er en svært viktig målgruppe for dette arbeidet fordi flere livsstilsvaner etableres i denne alderen.

Det ble vedtatt å utføre en livsstilsundersøkelse blant ungdomsskoleelever i Troms fylke. Undersøkelsen ble utført våren 2001. Denne omhandler spørsmål om venner og trivsel på skolen, kosthold, bruk av alkohol og andre rusmidler, etnisitet, røykevaner, fysisk aktivitet, samt deltagelse i "VÆR røykFRI" og "Frukt og grønt i skolen". Tilbud om deltagelse ble gitt til alle ungdomsskoler i Troms fylke.

Jeg har valgt å bruke deltakernes svar på spørsmål om røykevaner som materiale til oppgaven. Data fra undersøkelsen var klare fra før av. Min oppgave består i å analysere disse, samt å diskutere de funn som foreligger. Tall fra undersøkelsen sier noe om hvor mange som røyker daglig, ukentlig, sjeldnere og aldri i forhold til elevenes kjønn og klassetrinn. Videre vektlegges miljøet rundt elevene og hvordan dette virker inn på deres røykevaner. Her ser jeg på betydningen av foreldres, søskens, beste venns og læreres røykevaner. Betydningen av foreldrenes holdninger til barnas røyking blir og diskutert. Disse siste analysene er kun utført blant elever i 10. klasse.

Tidligere forskning viser at det foreligger en markert økning i antall elever som blir dagligrøykere i løpet av ungdomsskoleårene. Flere landsomfattende studier blant ungdom viser alle en tydelig oppgang i andel dagligrøykere fra de yngste til de eldste elevene (1, 2, 3).

Tre store undersøkelser utført blant 5.-, 7.- og 9.-klassinger på 80-tallet viser en kraftig økning i andelen dagligrøykere fra de yngste klassetrinnene til elevene i 9. klasse (1). Studier hvert femte år i perioden 1975-95 viser alle en markert oppgang i antall dagligrøykere fra 7. til 8. klasse, og fra 8. til 9. klasse (2). En annen studie av ungdom i 12-15 års alder viser en markert økning i antallet som røyker daglig mellom 13 og 14 års alder (3).

To andre studier som presenterer røykeatferden blant ungdom i henholdsvis Hordaland og Oslo-området, viser at andelen dagligrøykere øker kraftig fra 14 til 15 år (4), og at antallet som røyker hver dag, stiger kraftig fra og med 14 års alder (5). Samtidig viser begge disse studiene kjønnsforskjeller som går ut på at flere jenter enn gutter er dagligrøykere i aldersgruppen 13-16 år. Denne tendensen vises og i flere større landsomfattende undersøkelser som er utført av Statens Tobakkskaderåd og HEMIL-senteret ved universitetet i Bergen. Resultater fra Tobakkskaderådets undersøkelser i 1990, - 95 og 2000 viser alle at flere jenter enn gutter er dagligrøykere på ungdomsskolens to øverste klassetrinn (6). HEMIL-senterets landsomfattende studier fra høsten 2001 viser at flest jenter røyker daglig blant 10.-klassingene (7). I denne undersøkelsen var ikke elever fra 9. klasse med.

Resultater fra tidligere forskning viser og at ungdoms røykevaner er svært påvirkelige fra personer i deres nære sosiale miljø. Ungdoms røykevaner formes i stor grad av sosial påvirkning fra venner, foreldre og andre rollemodeller (8). Risikoen for å bli røyker øker proporsjonalt med antall personer og rollemodeller i nærmiljøet som røyker (8). Dette betyr at ungdom som vokser opp i et miljø der foreldre, søsken og venner røyker, med stor sannsynlighet vil begynne å røyke selv. En landsrepresentativ studie fra siste halvdel av 70-tallet konkluderer med at hele 67 % av guttene og 78 % av jentene røyker daglig når de vokser opp med to foreldre som røyker, samtidig som barna får lov til å røyke hjemmefra (9). I familier der ingen av foreldrene røyker, og barna heller ikke får lov til å røyke, røyker kun 9 % av guttene og 11 % av jentene daglig (9). Dette tyder på at også foreldrenes holdninger til barnas røyking har minst like stor betydning som foreldrenes egne røykevaner (10). En stor undersøkelse av ungdoms røykevaner i Oslo fra 80-tallet viser hvor viktig foreldrenes, og spesielt mors, røyking er i forhold til utviklingen av barnas røykevaner over tid (11). Flere tidligere studier viser en sterkest sammenheng mellom elevenes og beste venns røykevaner (5, 9, 10, 11, 12), men Oslo-undersøkelsen konkluderer samtidig med at mors røykevaner er den viktigste langtidsprediktoren for daglig røyking blant elevene (11). Dette tyder på at foreldrene er viktige rollemodeller både i form av egne røykevaner samt gjennom deres holdninger til barnas røyking. Enkelte tidligere studier har og vist at familiemiljøet ser ut til å spille en større rolle for jentene enn guttene med hensyn til etableringen av røykevaner (5), og at foreldrenes røyking har mindre å si for gutter sin røykeatferd (11).

Tidligere forskning viser altså at miljøpåvirkningen er svært viktig for utviklingen av ungdoms livsstilsvaner som for eksempel røyking. Samtidig indikerer funn fra tidligere studier at ungdomsårene er en periode der det foreligger en markert økning i antallet som begynner å røyke regelmessig. Dette er emner som også beskrives nærmere i denne oppgaven. Videre i teksten presenteres dermed følgende problemstillinger:

1. Beskrive forekomsten av røyking blant ungdom i Troms og se på sammenhenger med kjønn og alder.
2. Beskrive forekomsten av røyking hos signifikante andre samt foreldrenes syn på at barna røyker. Dette gjøres for elever i 10. klasse.
3. Undersøke de bivarierte sammenhengene mellom røyking blant signifikante andre og foreldrenes holdninger til barnas røyking på den ene siden og barnas egne røykevaner på den andre. Dette gjøres separat for gutter og jenter, men bare for elever i 10. klasse.
4. Undersøke hvordan røyking blant signifikante andre og foreldrenes holdninger predikerer barnas røyking i en multivariat modell der det kontrolleres for klassetrinn. Denne analysen gjøres for alle klassetrinn samlet.

3. MATERIALE OG METODE

Skolene ble informert om den planlagte undersøkelsen via brev fra fylkeslegen i Troms til skolenes rektorer. Her ble det presisert at undersøkelsen er en del av det forebyggende arbeidet i skolen knyttet til Nasjonal kreftplan. Det ble sagt at det dreier seg om en livsstilsundersøkelse for elever i 8., 9. og 10. klasse, samt at det ville bli lagt vekt på tiltak som "VÆR røykFRI" og "Frukt og grønt i skolen". I brevene til rektorene ble det antydning at det ville ta i underkant av en skoletime å fylle ut skjemaet, og at all deltagelse var frivillig. Det ble sagt at man håpet på god respons, og at en høy svarandel var viktig for å sikre pålitelig informasjon om livsstilsvaner i denne aldersgruppen. Det ble også nevnt at disse resultatene var viktige for en senere bruk i skolen, både i undervisningen, samt i arbeidet på helsestasjonen og i skolehelsetjenesten.

Videre ble skolene kontaktet via telefon for å få vite nøyaktig antall elever i hver klasse. Det ble ferdiglaget pakker til hver klasse, med aktuelle skriv og riktig antall spørreskjemaer. På spørreskjemaene til elevene ble det og understreket at all deltagelse var frivillig og anonym. Elevene ble oppfordret til å delta og til å svare så oppriktig som mulig. De ferdigutfylte skjemaene skulle returneres av rektor ved hver skole i en ferdigfrankert svarkonvolutt.

Det ble sendt ut til sammen 5 644 spørreskjemaer til 80 skoler i Troms fylke. Fire skoler med totalt 807 elever ga beskjed om at de ikke ønsket å delta. Dermed ble totalt 4 837 spørreskjemaer delt ut i klassene. 3 462 elever, svarer til 72 %, returnerte skjemaene. Purring ble utført over telefon til rektor på skolene. Noen uker etter utdelingen ble prosjektet omtalt på forsiden av avisa "Nordlys" i et håp om å øke svarprosenten ytterligere.

Svarene fra elevene er analysert statistisk via SPSS, krysstabeller og khi-kvadrat testing er brukt. Resultatene gjengis i tabeller i et eget appendiks bak i oppgaven. Hver tabell har resultatene fra signifikanstesting påført. For tabell 5 er signifikanstestene skrevet på siden etter tabellen. Ved bruk av multippel logistisk regresjonsanalyse har vi sett hvordan andres røykevaner (slik de rapporteres av elevene selv) og foreldrenes holdninger til barnas røyking slår ut på elevenes egne røykevaner.

4. RESULTAT

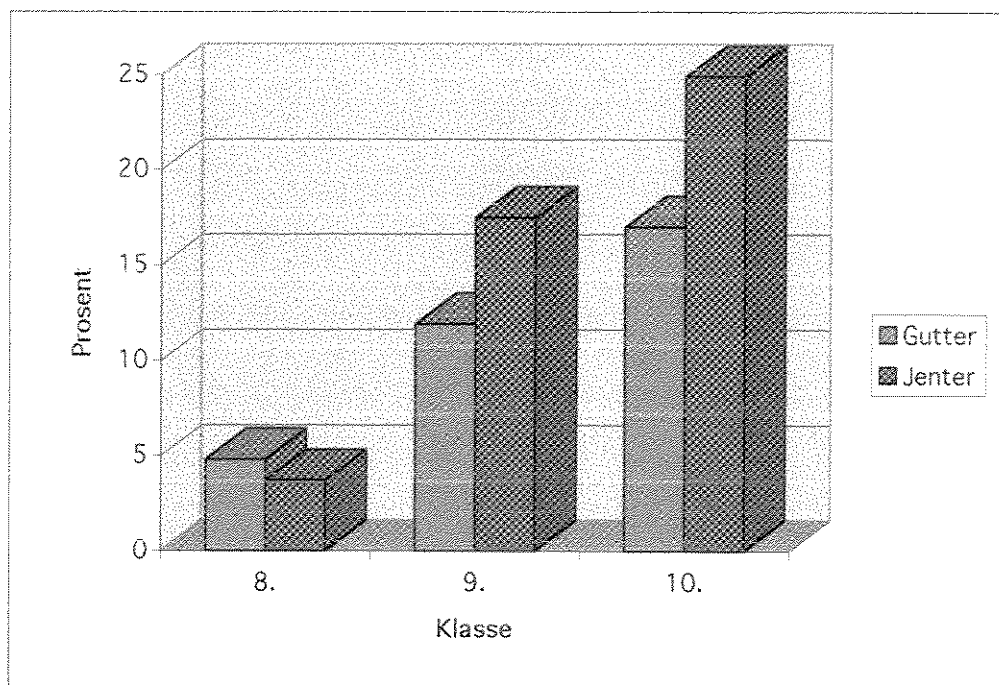
4.1 Røyking fordelt på kjønn og klassetrinn.

Tabell 1 i appendiks 1 viser røykevaner etter kjønn. Undersøkelsen viser at rundt 30 % av elevene røyker, nærmere bestemt 25,8 % av guttene og 32,9 % av jentene. Det er dermed noen flere jenter som røyker, og denne tendensen gjenspeiler seg i den daglige og ukentlige røykingen. Det er 3-4 prosentpoeng flere av jentene enn guttene som røyker daglig og ukentlig. Forskjellen er statistisk signifikant ($p < 0,001$).

Tabell 2 side 26 illustrerer hvordan forholdet er mellom daglig, ukentlig og sjeldnere røyking på de tre klassetrinnene ($p < 0,001$). Antall elever som røyker på hvert klassetrinn, øker kraftig i løpet av ungdomsskoleårene. Hele 39,2 % av elevene i 10. klasse røyker, enten daglig, ukentlig eller sjeldnere. I 8. klasse er en betydelig lavere andel på 18,7 % røykere. Det er videre en markert økning i antall røykere fra 8. til 9. klasse, og elevene i 9. klasse nærmer seg 10.-klassingene når det gjelder røykevaner. 30,4 % av elevene i 9. klasse røyker totalt sett. Tabellen viser videre en markert økning i andelen dagligrøykere fra 8. til 9. klasse, og fra 9. til 10. klasse. Denne økningen er størst mellom elevene i 8. og 9. klasse. Den ukentlige og sjeldnere røykingen er likt fordelt på de tre klassetrinnene.

Tabell 3 side 27 viser at disse tendensene gjelder for både guttene og jentene i undersøkelsen. Andelen røykere totalt øker med økende alder for begge kjønn. Denne tendensen er størst blant jentene fra 8. til 9. klasse. Her sees en økning fra 19,5 % i 8. klasse til 35,6 % av jentene i 9. klasse. I 10. klasse oppgir i underkant av 45 % av jentene at de røyker og en fjerdedel av disse jentene gjør det daglig. Tabellen viser videre at den kraftige økningen i andel dagligrøykere mellom de tre klassetrinnene gjelder for både guttene og jentene. For begge kjønn er økningen størst mellom elevene i 8. og 9. klasse, samtidig som den er mest uttalt blant jentene i undersøkelsen.

Tabell 3 viser og at det er kjønnsforskjeller i røykevanene innen hvert klassetrinn. Disse forskjellene er signifikante for 9. og 10. klasse. I 10. klasse er rundt 8 prosentpoeng flere jenter enn gutter dagligrøykere, mens det er små kjønnsforskjeller i den ukentlige røykingen. Kjønnsforskjellene blant røykerne i 9. klasse viser seg i større grad i både den daglige og ukentlige røykingen. Her er differansen lik for daglig og ukentlig røyking, og omtrent 5,5 % flere jenter røyker daglig og ukentlig i forhold til guttene. Figur 1 side 8 illustrerer kjønnsforskjellene blant dagligrøykerne på de tre klassetrinnene.

Figur 1 Elever som røyker daglig på de tre klassetrinnene.
Uttrykt i prosent.

4.2 Røyker foreldre, eldre søsken og beste venn. Samt foreldrenes holdninger til barnas røyking. Elever i 10. klasse.

Røykevanene hos andre personer i elevenes nærmiljø vises i tabell 4 side 28-29. Denne tabellen er laget for kun elever i 10. klasse. Her illustreres hvor mange av 10.-klassingene som har far, mor, eldre bror, eldre søster og beste venn som røyker/ ikke røyker. I den samme tabellen vises og hvor mange av elevene som får lov/ ikke lov til å røyke hjemmefra.

Når det gjelder forholdet mellom foreldre som røyker, så viser tabellen at omtrent like mange av guttene og jentene har far som røyker. En noe større andel av guttene enn jentene oppgir at de har mødre som røyker. Flere av både guttene og jentene har eldre bror enn eldre søster som røyker. Rundt 9 prosentpoeng flere jenter enn gutter har beste venn som røyker. 46 % av jentene i undersøkelsen har beste venn som røyker, dette er den høyeste prosentandelen røykere vi finner blant personer i elevenes nærmiljø.

På spørsmål om de får lov til å røyke hjemmefra, er det svært få blant både guttene og jentene som svarer ja. Rundt 10 % av elevene i undersøkelsen får lov til å røyke av foreldrene. Tabell 5 side 30 viser at en stor andel av de som får lov til å røyke, nettopp gjør det. Det understrekes at denne tabellen også gjelder for bare elever i 10. klasse. I underkant av 80 % av guttene som får lov til å røyke av foreldrene, er dagligrøykere. Blant jentene ligger denne andelen lavere. Samtidig viser det seg at flere av jentene enn guttene som ikke får lov til å røyke, likevel gjør det daglig. Lov til å røyke hjemmefra er den variabelen som gir en høyest andel dagligrøykere blant både guttene og jentene. Dette illustreres ved figur 2 side 13. Figuren indikerer at foreldrenes holdninger til barnas røyking er svært viktig for utviklingen av ungdoms røykevaner. Samtidig ser vi antydninger til kjønnsforskjeller som viser seg ved at guttene, i større grad enn jentene, ser ut til å følge det foreldrene sier.

Forskjellene blant gutter og jenter når det gjelder dagligrøyking i forhold til foreldrenes holdninger vises ved figur 3 side 14.

Etter foreldrenes holdninger er venners røyking den variabelen som skiller seg ut ved at flest elever er dagligrøykere når beste venn røyker. Det er og svært få som røyker daglig når beste venn er ikke-røyker. Tabell 5 viser her omvendte kjønnsforskjeller enn det vi fant for lov til å røyke hjemmefra. Når beste venn er røyker, er det flere jenter enn gutter som røyker daglig og totalt sett. Ut i fra disse tallene kan det se ut som venners røyking har mer å si for jenters røykevaner.

For begge kjønn er andelen røykere totalt tydelig høyere når beste venn røyker enn når foreldre og eldre søsken gjør det. Hele 74,6 % av jentene med beste venn som røyker, røyker selv, mens 63,9 % av guttene gjør det. Når beste venn ikke røyker, røyker kun 18,4 % av jentene og 17,4 % av guttene. Andelen ikke-røykere blant elevene er høyere når beste venn ikke røyker, enn når foreldre og eldre søsken ikke gjør det. Ut i fra disse resultatene kan det se ut som beste venns røyking er den variabelen som har størst betydning for elevenes røykevaner.

Undersøkelsen viser også at flere av elevene røyker totalt sett når eldre søsken røyker enn når foreldrene gjør det. Når eldre bror røyker, røyker 58,3 % av jentene og 48,5 % av guttene. Når eldre søster røyker, er 61,2 % av jentene og 49,4 % av guttene røykere. Mange blir dagligrøykere når de vokser opp med eldre søsken som røyker. For begge kjønn gir eldre søster som røyker en høyere andel dagligrøykere enn eldre bror som røyker. Opp mot 40 % av jentene er dagligrøykere når de har eldre søster som røyker.

Resultatene ovenfor indikerer at ungdom lettere tar etter eldre søskens enn foreldrenes røykevaner. Etter venners røyking er eldre søsken den variabelen som gir høyest andel dagligrøykere blant både guttene og jentene i undersøkelsen. Dette viser at eldre søsken er viktige rollemodeller for sine yngre søsken når det gjelder utvikling av røykevaner, og at ungdom lærer av sine eldre søsken. Dette viser seg også ved at færre av elevene er dagligrøykere når eldre søsken ikke røyker, enn blant de som ikke har eldre søsken.

Elevenes røykevaner i forhold til foreldrenes røyking, viser for begge kjønn svært like tendenser for mor og far. Blant elevene med far som røyker, røyker 55,6 % av jentene og 41,5 % av guttene. Når mor røyker, røyker 55,7 % av jentene og 37,8 % av guttene. Tabell 5 viser at det er i den daglige og ukentlige røykingen vi ser forskjeller avhengig av om foreldrene røyker. Klart flere av både guttene og jentene røyker daglig og ukentlig når foreldrene røyker. For begge kjønn er denne forskjellen mest uttalt i den daglige røykingen. Dette bekrefter de funn som er beskrevet tidligere i teksten, det er blant elevene som røyker daglig, vi ser størst påvirkning fra røykevanene til personer i deres nære sosiale miljø.

Som en kort oppsummering kan vi si at røykevanene til personer i elevenes nære sosiale miljø er svært viktig for de røykevanene elevene selv utvikler. Et tydelig flertall røyker når far, mor, eldre bror, eldre søster, og beste venn røyker. Denne sammenhengen er sterkest for elever som røyker daglig, og beste venn ser ut til å bety mest. Klart flest av både guttene og jentene røyker, både totalt sett og daglig, når beste venn er røyker. Ellers viser studien at

foreldrenes holdninger har mye å si for elevenes røykevaner. Svært mange av både guttene og jentene røyker daglig og totalt sett når de får lov til å røyke hjemmefra.

4.3 Lærere og røyking. Elever i 10.klasse.

Tabellene 6 og 7 viser hvordan røykevanene er blant elever i 10. klasse i forhold til hvor mange lærere elevene tror røyker. Tabell 7 indikerer at og lærere har innflytelse på elevene, med mulighet til å påvirke deres røykevaner. Som en generell tendens viser tabellen at flere elever røyker totalt sett når de tror et flertall av lærerne på skolen røyker. Blant elevene som tror de fleste lærerne røyker, røyker hele 57,4 % av jentene og 40,7 % av guttene. Som en motsetning til disse tallene røyker kun 20 % av jentene og 26,5 % av guttene når de ikke tror at noen lærere røyker. Tabell 7 viser at forskjellene er mest uttalt når det gjelder elevenes daglige røyking. Et klart flertall av elevene er dagligrøykere når de tror mange av lærerne røyker.

4.4 Kontroll av alder.

De siste analysene som omhandler røykevaner hos personer i elevenes nærmiljø er utført for kun elever i 10. klasse. Dette er gjort for å få en viss kontroll med aldersvariabelen.

Både denne og tidligere studier viser at en høyere andel av elevene røyker med økende alder.

De eldste elevene har flest venner som røyker, samtidig som flere røyker selv når de blir eldre. Hvis alle klassetrinn var med, så kunne noe av sammenhengen mellom venners røyking og egne røykevaner skyldes en for stor aldersvariasjon blant elevene. Dette får vi til en viss grad kontrollert for ved å bare bruke elevene i 10. klasse.

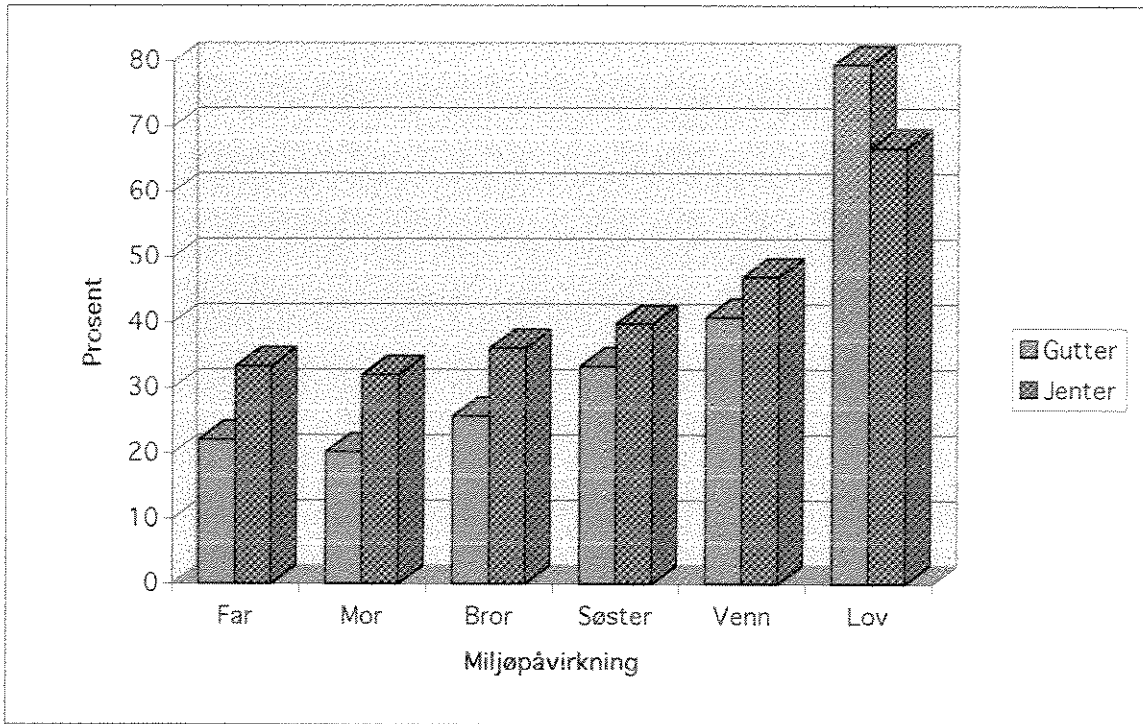
Disse analysene kunne og ha vært utført for elever i bare 8. eller 9. klasse. Vi har her valgt å bruke 10.-klassingene fordi det er flest elever som røyker blant disse elevene, og vi får dermed mest interessante tall ved å bruke denne aldersgruppen.

Det kan og tenkes at foreldrene i større grad aksepterer at barna røyker når de blir eldre, og at flere av de eldste elevene dermed får lov til å røyke hjemmefra. På denne måten kan alder og være med på å forklare en del av sammenhengen mellom foreldrenes holdninger og barnas røyking. Dette får vi kontrollert for ganske godt ved å utføre analysene for bare 10.-klassingene.

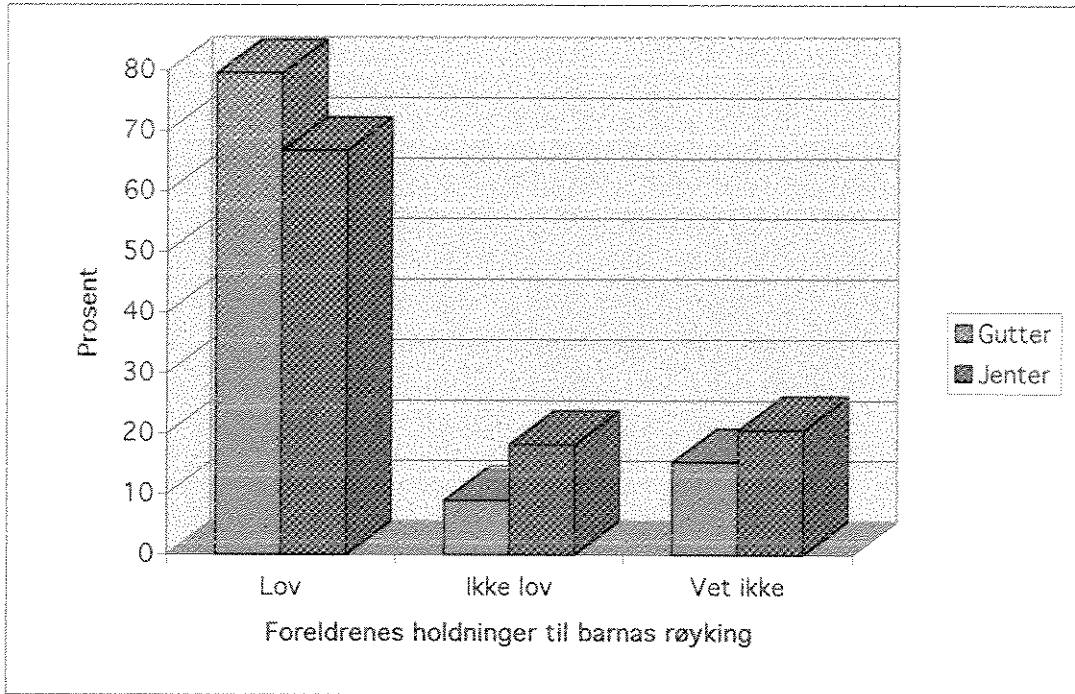
4.5 Multippel logistisk regresjon

Resultatene fra krysstabell-analysene bekreftes i stor grad av den multivariate analysen. Den logistiske regresjonsanalysen som er vist i tabell 8, viser at venners røyking og lov til å røyke hjemmefra er de to sterkeste prediktorene. Venners røykevaner er den variabelen som i størst grad forklarer ukentlig (i betydningen ukentlig eller oftere) røyking blant elevene. Når venners røyking tas ut, så øker de fleste andre prediktorene noe, mens lov til å røyke hjemmefra nå står alene igjen som den viktigste prediktoren.

I disse analysene er klassetrinn med som en prediktor, og vi får dermed kontrollert for alder (i hvert fall klassetrinn).

Figur 2 Dagligrøykere når far, mor, eldre bror, eldre søster og beste venn røyker. Samt når elevene får lov til å røyke hjemmefra. Elever i 10.klasse.

Figur 3 Dagligrøykere når elevene får lov, ikke får lov, samt ikke vet om de får lov til å røyke hjemmefra. Elever i 10.klasse.

5. DISKUSJON

5.1 Utviklingen av røykevaner i løpet av ungdomsskoleårene.

Studiene av ungdomsskoleelever fra Troms viser at det er signifikante forskjeller i røykevanene mellom elevene på de tre klassetrinnene. Blant elevene på det yngste klassetrinnet er et stort flertall røykfrie, og av de som røyker, er det få som gjør det daglig. De fleste som røyker i 8. klasse svarer at de gjør det sjeldnere enn en gang i uken. Etterhvert som elevene blir eldre, røyker flere totalt sett, og antall ikke-røykere reduseres betydelig. Denne økningen i totalrøykere skyldes hovedsakelig at flere og flere blir dagligrøykere når de blir eldre. Andelen elever som røyker ukentlig og sjeldnere, holder seg derimot stabil på de tre årskullene.

Disse forskjellene sier noe om i hvilken aldersgruppe elevene begynner å røyke, samtidig som den viser at utviklingen til å bli dagligrøyker for mange skjer relativt raskt. Blant både guttene og jentene akselerer andelen dagligrøykere fra 8. til 9. klasse, det vil si når elevene er 13-14 år gamle. Samtidig viser undersøkelsen at signifikant flere jenter enn gutter røyker daglig på de to øverste klassetrinnene.

Både denne studien fra Troms og flere tidligere undersøkelser indikerer en tilsvarende utvikling av ungdoms røykevaner i løpet av ungdomsskoleårene (1, 2, 4). I tillegg til denne kraftige økningen fra de yngste til de eldste elevene, så viser studiene at ungdom på et tidlig tidspunkt begynner å eksperimentere med tobakk. Undersøkelser av ungdom på 80-tallet viser at enkelte har prøvd å røyke så tidlig som i 5.klasse på barneskolen (1). Her har derimot svært få av elevene blitt dagligrøykere, under 1 % av elevene i 5. klasse oppgir at de røyker daglig (1). Andre studier viser at 2-5 % av 13-åringene (4), 3 % ved 12/13 års alder (5), og 2% av 12-åringene (3), har etablert seg som dagligrøykere.

Denne tidlige eksperimenteringen, samt den kraftige økningen i antall dagligrøykere når elevene blir eldre, viser nettopp hvor viktig det er å begynne tidlig med å påvirke ungdoms livsstil og helsevaner. Dette blant annet fordi tidlig eksperimentering med tobakk øker risikoen for senere vanerøyking (4, 12, 13). Røyking er eksempel på en av flere helsevaner som etableres i ungdomsårene, og som vi i stor grad tar med oss inn i voksen alder (12). Betydningen av tidlig eksperimentering med tobakk vises blant annet i studiene av ungdom fra Hordaland. Denne undersøkelsen viser at 43 % av 16-åringer som hadde eksperimentert med tobakk tre år tidligere, røyker regelmessig, mot bare 17 % av de som ikke hadde prøvd å røyke så tidlig (4). Den samme undersøkelsen bekrefter at hele 76 % av ungdom som ikke har prøvd å røyke ved 13 års alder, fortsatt ikke røyker når de er 16 år gamle.

Både Hordalandsundersøkelsen og andre studier konkluderer med at de tidlige ungdomsårene er viktig i det tobakksforebyggende arbeidet (3, 5). Vi har sett at en begynnende eksperimentering kan finne sted så tidlig som på barneskolen, samtidig som andelen dagligrøykere øker kraftig fra omkring 13-14 års alder. Denne tidlige eksperimenteringen viser at det er viktig å igangsette tiltak på et tidlig tidspunkt slik at barn/ungdom får hjelp til å utsette eksperimenteringen lengst mulig (12). Det forebyggende arbeidet bør intensiveres på et tidspunkt der ungdom vanligvis begynner å eksperimentere, og før vi kan forvente en sterk økning i regelmessig bruk. På denne måten kan ungdom bli i stand til å utsette eksperimenteringen lengst mulig, samtidig som vi kanskje kan hindre en utvikling fra den begynnende eksperimenteringen til senere regelmessig røyking (4, 5, 12). Det er viktig at en eventuell eksperimenteringen får ende som en engangserfaring, og ikke leder videre til regelmessig røyking. Her er overgangen fra barne- til ungdomsskolen en viktig periode (12). Når elevene begynner på ungdomsskolen utsettes de for påvirkning fra både jevnaldrende og eldre elever. Kanskje har flere av de eldre elevene rukket å etablere seg som dagligrøykere, og disse kan utøve et ekstra press på de yngre elevene som de ikke var utsatt for da de gikk på barneskolen.

I studiene av røykevaner blant ungdom i Hordaland fylke tolkes eksperimentering med tobakk i betydningen prøvd å røyke minst en gang (4). Både denne og studier fra 80-tallet viser at 60 % av elevene har prøvd å røyke minst en sigarett når de er 15 år gamle (1, 4). Disse tallene støttes opp av resultater fra Statens Tobakkskaderåds undersøkelser blant ungdomsskoleelever (6). I følge deres resultater svarte 57 % av ungdomsskoleelevene i år 2000 at de hadde prøvd å røyke. Disse tallene viser at det å eksperimentere med tobakk, er noe et flertall av ungdom gjør. Denne eksperimenteringen kan dermed sies å være en naturlig del av det å vokse opp, og det er viktig å skille dette fra den regelmessige bruken (4, 12). Langtifra alle som eksperimenterer med tobakk vil fortsette å røyke, men for en betydelig andel av disse ender det dessverre sånn. I undersøkelsen fra Hordaland hevdes det at eksperimenteringen er innledningen til en senere røykekarriere for rundt halvparten av de som prøver å røyke (4). Her blir det videre naturlig å spørre seg om hva som gjør at enkelte fortsetter å røyke, mens andre ender opp med kun eksperimenteringen. Eller hva det er som kjennetegner de ungdommene som tar med seg røykevanene og forblir røykere, kanskje helt inn i voksenalder. En forklaring kan være deres holdninger til det å røyke, samt forventede effekter av tobakken. Ungdom som fortsetter å røyke, skiller seg fra ikke-røykerne ved at de har mer positive holdninger til det å røyke (12, 14). Videre har de forventninger til mer positive effekter av røyken. De assosierer oftere røyking med positive ting, som for eksempel det å være sosial og å ha det gøy (14).

Den høye andelen dagligrøykere blant de eldste jentene fra Troms støttes opp av funn fra lignende studier som er nevnt tidligere i oppgaven (4, 5, 6, 7). Som en kort oppsummering av disse resultatene kan det se ut som om jentene fra slutten av 1980-tallet har ligget noen prosentpoeng over guttene når det gjelder andel dagligrøykere. Noe som kan bidra til denne utviklingen, er faktorer knyttet til kroppsbilde, vekt og slanking. En studie av helsevaner blant ungdom i alderen 15-18 år diskuterer nettopp dette (15). Undersøkelsen finner kjønnsforskjeller både når det gjelder antall slankeforsøk, kroppsbilde og på hvor opptatt elevene er av egen vekt. Jentene har forsøkt å slanke seg flere ganger, de er mer opptatt av vekt og har et mer negativt kroppsbilde enn jevnaldrende gutter. Jenter som røyker, skiller seg ut som den gruppen som er mest opptatt av å ikke veie for mye (15). Videre konkluderes det med at jenters røykeatferd henger sammen med kroppsbilde, samt hvor opptatte de er av vekten. Disse faktorene er ikke relatert til røyking blant guttene.

Også når det gjelder prediksjon av røykeatferd ved 18 års alder sees tydelige kjønnsforskjeller. Blant guttene er det kun røyking ved 15 års alder som sier noe om deres røykestatus tre år senere. Blant jentene er og tidlig røykeatferd den viktigste prediktoren for røykestatus tre år senere. Nytt her er imidlertid at jentenes slankeatferd ved 15 års alder også har betydning for deres røykestatus ved 18 års alder (15). Denne studien sier noe om at vekt og slanking kan være viktig for jenters røykeatferd. En mulighet kan og være at jenter som røyker, ikke vil prøve å slutte fordi de da kan legge på seg og gå opp i vekt.

Andre studier av ungdoms røykevaner sier noe om kjønnsforskjeller når det gjelder egenrapportert psykisk helse, og at jenter i større grad enn gutter røyker i et forsøk på å mestre redusert subjektivt velvære (16). Flere studier viser en større grad av redusert mental helse hos ungdom som røyker, sammenlignet med ikke-røykerne (5, 16, 17, 18). Dette viser seg blant annet i form av økt forekomst av depresjonsplager hos røykerne. To studier av elever i videregående skole i Norge finner en sammenheng mellom jenters røykevaner og redusert mental helse, noe som ikke er tilstede (5), eller er mindre uttalt hos guttene (16). Undersøkelser av elever i Førde fra 1997 viser at det foreligger en redusert selvpoplevd helse, samt økt forekomst av psykosomatiske plager og redusert psykisk helse hos røykerne (16). Videre påvises det forskjeller mellom kjønnene i jentenes utfall.

Det at flere jenter enn gutter røyker på ungdomsskolen, kan og skyldes at jentene i ungdomsårene begynner å røyke litt tidligere enn guttene. Tall fra Tobakkskaderådets undersøkelser viser at jentene siden 1990-tallet har ligget noe høyere enn guttene når det gjelder prosentandel dagligrøykere på ungdomsskolen (6). I den samme perioden er det også

flere jenter som røyker av og til eller svært sjelden. Resultatene fra Tobakkskaderådet viser og at disse kjønnsforskjellene utjevnes når elevene blir eldre. I den samme perioden har det hele tiden vært like mange jenter og gutter som røyker daglig i aldersgruppen 16-24 år (6). Etter passert 24 år er det kun små forskjeller i røykevaner mellom kjønnene uavhengig av alder (6).

Studien fra Troms viser og at andelen dagligrøykere blant jenter på de to øverste klassetrinnene er høy sammenliknet med tall fra Tobakkskaderådets landsrepresentative undersøkelser. I følge tall fra Tobakkskaderådet var 12,2 % av jentene i 9. klasse, og 18,1 % av jentene i 10. klasse, dagligrøykere i år 2000 (6). Undersøkelsen fra Troms viser at 17,5 % av jentene i 9. klasse og hele 24,9 % av jentene i 10. klasse røyker daglig. Resultater fra HEMIL-senterets landsomfattende studier fra høsten 2001 finner og en andel dagligrøykere blant jentene i 10.klasse som er lavere enn våre tall fra Troms. I følge denne studien røyker 19,9 % av jentene i 10. klasse daglig (7). Disse tallene kan bety at andelen jenter som røyker i Troms i dag er høy sammenliknet med resten av landet. Tall fra Tobakkskaderådet som tar for seg fylkesvise forskjeller viser derimot ikke at dette er tilfelle (6). Deres undersøkelser viser at det i år 2000 er flest dagligrøykere blant ungdomsskoleelever i Vestfold, Finmark og Østfold. Troms fylke ligger ikke spesielt høyt på listen over flest dagligrøykere, hverken for gutter eller jenter (6). Det tallene fra Tobakkskaderådet derimot viser, er at den andelen dagligrøykere vi finner blant jentene i 10. klasse fra Troms, er høyere enn den tilsvarende andelen på landsbasis de siste tyve årene (6). Fra og med 1980 og frem til i dag viser tallene fra Tobakkskaderådet kun i ett tilfelle at andelen dagligrøykere blant de eldste jentene ligger noe i overkant av 20 %. Undersøkelsene fra Tobakkskaderådet viser at vi må helt tilbake til 1975 for å finne en andel dagligrøykere blant de eldste jentene som er høyere enn våre tall fra Troms (6). Disse tallene kan indikere at vi nå er i begynnelsen av en utvikling der jentene i Troms er i ferd med å røyker mer. Her er vel en undersøkelse litt lite til å si noe sikkert om denne utviklingen. Dette kan derfor bli et viktig tema for fremtidig forskning, der det kunne være interessant å følge utviklingen til disse jentene videre. Det bør og nevnes at det er en noe lav svarandel fra elevene i Troms. Kun i overkant av 70 % av elevene som fikk utdelt spørreskjema, returnerte skjemaene. Denne svarprosenten kan kanskje bidra til at vi får et litt galt inntrykk av hvordan røykevanene egentlig er, og en del av forklaringen til våre resultater kan være at såpass mange av elevene har valgt å ikke delta i undersøkelsen.

5.2 Røykevaner hos andre i elevenes nærmiljø. Foreldrenes holdninger.

Resultatene fra Troms tyder på at elevene påvirkes av at far, mor, eldre søsken og beste venn røyker, og at også lærernes røyking har betydning for elevenes røykevaner. Videre sees sterke sammenhenger mellom barnas røyking og foreldrenes holdninger. Når det gjelder påvirkning fra personer i elevenes nærmiljø, så viser undersøkelsen at flest av både guttene og jentene røyker når beste venn også gjør det. Videre påvirkes både guttene og jentene mer av at eldre søsken røyker enn at foreldrene gjør det.

Undersøkelsen viser at flere jenter enn gutter er dagligrøykere når foreldre, eldre søsken og beste venn røyker. Vi har og tidligere vist at det er flere jenter enn gutter som røyker i denne undersøkelsen, men disse kjønnsforskjellene er mindre enn differansene når det gjelder påvirkning fra miljøet. Det kan dermed se ut som om jentene er mer utsatt for påvirkning fra sitt nære sosiale miljø enn det guttene er. En tidligere studie av ungdoms røykevaner fra Oslo viser at jentene i større grad enn guttene tar etter både mor og far sine røykevaner. Videre konkluderes det med at jentene spesielt kopierer mor sine røykevaner (4). Resultatene fra Troms viser at svært mange jenter røyker når eldre søster gjør det. Kanskje er nettopp eldre søster et forbilde som jentene i stor grad identifiserer seg med, og dermed tar etter deres livsstil, væremåte og holdninger. I tillegg til påvirkningen fra familiemiljøet ser det ut til at jentene i større grad tar etter røykevaner fra jevnaldrende og begynner å røyke fordi andre i omgangskretsen gjør det. Det kan tenkes at jentene opplever gruppepresset fra jevnaldrende sterkere enn guttene, og at de har et større behov for å være som de andre for å bli godtatt i vennegjengen (14).

Tidligere studier av ungdoms røykevaner viser i stor grad tilsvarende tendenser som undersøkelsen fra Troms. En stor undersøkelse fra 70-tallet ser på betydningen av miljøpåvirkninger i forhold til elevene i 9. klasse. Resultatene fra disse 9.-klassingene sammenlignes med 10.-klassingene fra Troms, som representerer det eldste klassetrinnet i denne undersøkelsen. I studien fra 70-tallet konkluderes det med at sannsynligheten for at elevene røyker, øker kraftig når far, mor, eldre søsken og beste venn røyker, samt når elevene får lov til å røyke hjemmefra. Denne undersøkelsen finner og sterkest sammenheng mellom beste venns og elevenes egne røykevaner. Når beste venn røyker, er 46,1 % av guttene og 53,9 % av jentene dagligrøykere ved 15 års alder (9). Videre finner denne studien en høyere andel dagligrøykere når eldre søsken røyker, enn når foreldrene gjør det. Når eldre søsken røyker, er 37,2 % av jentene og 30,1 % av guttene dagligrøykere. Blant elevene med far eller mor som røyker, røyker rundt 25-28 % av guttene og 34-37 % av jentene daglig (9).

En forskjell mellom undersøkelsen på 70-tallet og våre tall fra Troms er at den eldste studien for begge kjønn viser en høyere andel dagligrøykere når far, mor, eldre søsken og beste venn røyker, i forhold til det vi finner fra Troms. Men andelen dagligrøykere var den gang høyere også blant elever med foreldre, søsken og beste venn som ikke røyker, enn den er i dag. Dette skyldes trolig at denne undersøkelsen er utført sent på 70-tallet, i en periode der antall røykere i befolkningen var høy (2, 19).

Denne tidlige studien skiller derimot ikke mellom eldre bror og eldre søster sine røykevaner. Det de også viser her, er at flere jenter enn gutter røyker daglig når far, mor, eldre søsken og beste venn røyker (9). Noe som er nytt i resultatene fra Troms er at flere av guttene enn jentene er dagligrøykere når de får lov til å røyke av foreldrene. Lov til å røyke hjemmefra er den eneste variabelen fra Troms der guttene ligger høyere enn jentene i prosentandel dagligrøykere. Her røyker hele 79,5 % av guttene daglig når de får lov til det, mot kun 66,7 % av jentene. Resultatene fra 70-tallet viser at 57,2 % av guttene og 65,5 % av jentene som får lov, røyker hver dag (9).

Disse tallene bringer oss videre i diskusjonen om elevenes røyking i forhold til foreldrenes holdninger til at barna røyker. Undersøkelsen fra Troms viser at foreldrenes holdninger er svært viktige for utviklingen av barnas røykevaner. Rundt 40-45 % av elevene i undersøkelsen har foreldre som røyker, og omkring 10 % av elevene får lov til å røyke hjemmefra. Disse tallene viser at flere av foreldrene røyker selv, samtidig som de ikke aksepterer barnas røyking. Tidligere i teksten er det vist at barn og ungdom er svært påvirkelige fra det miljøet de utsettes for når det gjelder utviklingen av livsstilsvaner. Dette kan bety at tiltak som skal redusere ungdoms røyking også bør rettes mot miljøet rundt elevene. Tidligere undersøkelser viser at påvirkning fra foreldrene ofte i stor grad skjer via eksempel (20). Manglende samsvar mellom foreldrenes holdninger og handlinger kan ha en dårlig effekt på barna, som i minst like stor grad følger det foreldrene gjør, som det de sier.

En stor undersøkelse av ungdoms røykevaner i Oslo fra 80-tallet viser hvor viktig foreldrenes, og spesielt mors, røyking er i forhold til utviklingen av barnas røykevaner over tid (11). Denne studien tar utgangspunkt i et utvalg 5.-, 6.- og 7.-klassinger, samt deres foreldre i 1979. De samme personene følges opp med nye undersøkelser i 1981 og -89. Osloundersøkelsen konkluderer med at mors røykevaner er den viktigste langtidsprediktoren for daglig røyking blant elevene (11). I denne undersøkelsen er mors innflytelse viktigere enn påvirkningen fra venner og søsken. Mors røykevaner har større betydning enn fars, og dette er spesielt uttalt for jenter. Andelen jenter som er dagligrøykere i -89, er tilnærmet identisk med andelen som røyker daglig blant deres mødre ti år tidligere.

Resultatene fra Osloundersøkelsen bekrefter og den sterke sammenhengen mellom venners røyking og elevenes egne røykevaner. Venners røykevaner er derimot ikke her en langtidsfaktor som forklarer fremtidig røyking blant elevene. Dette kan skyldes at både venner, og deres røykevaner, er faktorer som endres ofte i løpet av ungdomsårene (11).

Resultatene fra Troms samsvarer med tidligere funn der det blant annet bekreftes sterke positive sammenhenger mellom etableringen av daglig røyking og de miljøpåvirkninger ungdommen utsettes for (5). Vi kan dermed si at utviklingen av røykevaner med stor sannsynlighet skjer i et samspill hvor faktorer knyttet til familie og venner spiller inn (5). Som et hovedmønster ser det ut til at foreldrenes røykevaner har innvirkning på barna, og at barn/ungdom tar etter eldre søskens røykevaner. Samtidig ser vi at venners røyking har stor betydning for ungdoms røykevaner. Flere av undersøkelsene viser nettopp sterkest sammenheng mellom beste venns og elevenes egne røykevaner. Dette trenger ikke nødvendigvis å bety at venner betyr så mye mer enn foreldre og søsken når det gjelder påvirkning av røykemønster. En forklaring kan være en seleksjon i valg av venner der ungdom søker venner som ligner seg selv (9).

Ungdom påvirkes av venners holdninger, interesser og væremåte. Samtidig er det tendenser til at de selektivt velger å omgås venner med spesielle trekk og egenskaper som ofte går igjen hos dem selv (14). Ungdomstiden er en periode forbundet med mye usikkerhet, der det skjer flere forandringer i tenåringerens liv. Dette kan være med på å skape et behov for en bekreftelse av egen personlighet og identitet, noe som ungdom er i stand til å gi hverandre (21). Ved å omgås venner som ligner en selv og har samme holdninger, verdier og atferd, kan tenåringerne nettopp gi hverandre en slik gjensidig bekreftelse (21). At flere jenter røyker når beste venn røyker, kan også skyldes at jentene i større grad enn guttene omgås venner som ligner dem selv. Blant jenter i tidlig ungdomsalder er venner ofte en refleksjon av dem selv (14). Kanskje betyr dette at jentene har et større behov for denne gjensidige bekreftelsen som de kan få fra venner som ligner dem selv. Samtidig oppgir flere av jentene i undersøkelsen å ha beste venn som røyker, og en forklaring på dette kan være at jentene i større grad velger å omgås venner som er eldre enn dem selv, og dermed påvirkes fra ungdom som er eldre enn de selv er.

Blant ungdom i en større gruppe kan og denne likheten fungere som et uttrykk for fellesskap og tilhørighet (21). Ungdom i en vennegjeng kan utvikle egne normer og regler som skiller seg fra de voksnes samfunn (16, 21). Ved å følge de regler som gjelder i vennegjengen, kan ungdom oppnå aksept, samtidig som de markerer en uavhengighet i forhold til de voksnes verden (16, 21). Det å røyke kan dermed utgjøre en identitetsskapende faktor som er viktig for å vise tilhørighet til gruppen (16).

Studier av ungdom og atferd viser at ungdom søker etter venner med samme interesser som dem selv, samtidig som de påvirkes av venners interesser og handlinger (14). Bruk av rusmidler er en slik aktivitet som ungdom deler med venner (14). Videre konkluderes det med at denne typen atferd, som kan avvike fra foreldrenes og samfunnets normer, er svært viktig når ungdom søker venner som ligner dem selv (14). Vi har tidligere sett at det å røyke for disse ungdommene kan utgjøre en markering av selvstendighet og uavhengighet fra de voksnes samfunn. Blant ungdom kan og røyken representere en protest mot de voksnes samfunn og de krav som stilles til ungdommen (12). Spesielt for de som føler at de faller utenfor og ikke mestrer hverdagen, kan røyking nettopp være en slik protest. Det viser seg og at de som røyker, ofte hører til i denne gruppen. De elevene som røyker mest, vil ofte være de som trives minst, kjeder seg mest, opplever skolen som stressende, samt har de svakeste resultatene på skolen (12). Samtidig som de ofte legger mindre vekt på å gjøre det godt på skolen, finner man oftere lavere selvtillit, mindre forventninger til det å lykkes, samt en større toleranse ovenfor anti-sosial atferd hos ungdom som røyker (12). De har generelt enn positiv holdning til bruk av rusmidler, noe som kan bety at de lettere begynner å eksperimentere med og ta i bruk flere typer rusmidler.

Den høye andelen røykere når beste venn røyker, kan og delvis skyldes at ungdom overvurderer andres røyking. En mulighet kan være at ungdom tror venner og andre jevnaldrende røyker mer og oftere enn de faktisk gjør (12, 14). Så røyker de kanskje mer selv fordi de da tror at deres sigarettforbruk nærmer seg det forbruket vennene har, men som kanskje ikke er helt reelt. Her kan også røykekampanjer være med på å gi et feilaktig inntrykk av hvor utbredt røyking er blant ungdom (3, 12). Tiltak som fokuserer mye på røyking blant ungdom kan gi inntrykk av at røyking er mer utbredt blant ungdom enn det faktisk er. Ungdom som da tror andre røyker mer og oftere enn de faktisk gjør, kan lures til å røyke mer i forhold til de som har en mer realistisk opplevelse av hvor utbredt røyking faktisk er (12). Dette betyr at vi kanskje bør være forsiktige med tiltak som gir inntrykk av at røyking er et utbredt problem blant unge.

Både denne og tidligere studier viser at ungdoms røykevaner er svært påvirkelige fra personer i deres nærmiljø, og vi har sett at blant annet foreldrene her spiller en viktig rolle.

Undersøkelsen viser hvor viktig det er å bevisstgjøre både foreldrene og lærere det ansvaret de har som forbilder og rollemodeller ovenfor barn og ungdom. Dette brukes nå bevisst i undervisningsprogrammer på skolene. Tiltak som «VÆR røykFRI» tilbys i dag til alle landets ungdomsskoler (22). Dette er et tre-årig undervisningsprogram der både kursing av lærere og involvering av foreldrene tas i bruk for å oppnå optimal effekt av undervisningen (13, 22 23). Et av de sentrale elementene i dette opplegget er nettopp å bevisstgjøre foreldrene deres roller som forbilder med mulighet til å påvirke barnas livsstil (23).

Samtidig viser studien fra Troms at spesielt mange av jentene fra dette materialet er dagligrøykere. Dette kan bety at jentene bør være en spesielt viktig målgruppe i det fremtidige arbeidet med helsefremmende tiltak blant barn og ungdom. Vi har sett at jentene er svært påvirkelige fra andre når det gjelder utviklingen av egne livsstilsvaner, og svært mange av jentene røyker når beste venn og eldre søster gjør det. Dette betyr at disse jentene har en svært viktig rolle som påvirkningsmodeller ovenfor beste venn, samtidig som de senere kanskje blir både storesøstre og mødre. Tidligere studier som presenteres i teksten viser at mødre er svært viktige for utviklingen av barnas røykevaner over tid (11). Både i forhold til en senere påvirkning ovenfor egne barn, og i forbindelse med et eventuelt svangerskap, kan disse jentene dermed bli ekstra viktig målgruppe for det tobakksforebyggende arbeidet.

Det er og i teksten sagt noe om at jentene kanskje har andre motiver for sin helserelevante atferd enn det guttene har. For å nå frem til jentene med effektive forebyggende tiltak er det viktig å få en forståelse av hvorfor såpass mange jenter begynner å røyke, samt hva som gjør at de opprettholder sine røykevaner (24). Det kan da vise seg at det er nødvendig å utforme det forebyggende arbeidet forskjellig for de to kjønnene, blant annet ved å tilrettelegge tiltak for jenter som er spesielt rettet mot deres helserelevante atferd (24).

6. REFERANSER

1. Klepp K-I, Wold B, Aarø LE
Røyking og bruk av alkohol blant norske skolebarn:
tendenser i 1980-årene.
Tidsskrift Norske Legeforening 1991;111:2859-63
2. Braverman MT, Svendsen T, Lund KE, Aarø LE
Tobacco use by early adolescents in Norway.
European Journal of Public Health 2001;11:218-24
3. Aarø LE, Hauknes A, Berglund E-L
Smoking among Norwegian schoolchildren 1975-1980.
I. Extent of smoking in the age group 12-15 years.
Scandinavian Journal of Psychology 1981;22:161-69
4. Friestad C, Klepp K-I
Fra eksperimentering til vanerøyking.
En tre års oppfølgingsundersøkelse av ungdoms røykevaner.
Tidsskrift Norske Legeforening 1996;116:635-8
5. Pedersen W
Røykestart-jenters sårbarhet.
Tidsskrift Norske Legeforening 1990;110:740-4
6. Sosial- og helsedirektoratet om tobakk.
<http://www.tobakk.no> (20.04.03)
7. HBSC-studien, HEMIL-senterets landsomfattende undersøkelse
fra november 2001
8. Hafstad A "Ni av ti blir røykere hvis det ryker rundt dem",
Aftenposten (morgenutgave) 08.08.03.
9. Aarø LE, Hauknes A, Berglund E-L
Smoking among Norwegian schoolchildren 1975-1980.
II. The influence of the social environment.
Scandinavian Journal of Psychology 1981;22:297-309
10. Schei E, Svoen N
Røyking og snusbruk blant ungdom i to nordlandskommuner.
Tidsskrift Norske Legeforening 1991;111:2533-6
11. Øygard L, Klepp K-I, Tell GS, Vellar OD
Parental and peer influences on smoking among young adults:
ten-year follow-up of the Oslo youth study participants.
Addiction 1995;90:561-69
12. Klepp K-I, Aarø LE
Ungdom, livsstil og helsefremmende arbeid.
Oslo: Gyldendal Norske Forlag, 2. utgave 1997, kapittel 9, 17
13. Nylenna M
Røyking i annerledeslandet.
Tidsskrift Norske Legeforening 1996;116:593-4

14. Cobb NJ
Adolescence:
Continuity, Change, and Diversity
Mountain View, California: Mayfield Publishing Company,
3. utgave 1998, del 2 -kapittel 6, del 3 -kapittel 12
15. Friestad C, Klepp K-I
Røyking, kroppsbilde og slankeatferd blant ungdom.
Tre års oppfølging av ungdom i alderen 15-18 år.
Tidsskrift Norske Legeforening 1997:117:3342-6
16. Meland E, Kadar TE, Breidablik H-J
Røyking, selvopplevd helse og sosial integrasjon blant ungdom.
Tidsskrift Norske Legeforening 2000:120:3013-6
17. Escobedo LG, Reddy M, Giovino GA
The relationship between depressive symptoms and cigarette smoking in US adolescents.
Addiction 1998:93:433-40
18. Pedersen W
Ungdoms bruk av psykofarmaka-selvmedikasjon og rus.
Tidsskrift Norske Legeforening 1988:106:2748-49
19. Kraft P, Svendsen T
Røykevaner og bruk av snus i Norge 1973-95.
Har nedgangen stoppet ?
Tidsskrift Norske Legeforening 1996:116:629-34
20. Brannen J, Dodd K, Oakley A, Storey P
Young people, health, and family life.
Buckingham: Open University Press, 1994, Kapittel 9
21. Erwin P
Venskab blandt børn og unge.
København: Hans Reitzel Forlag, 2000, Kapittel 5
22. Jøsendal O, Aarø LE
VÆR røykfRI- evaluering av et tiltak for røykfrie skoler.
Tidsskrift Norske Legeforening 2002:122:403-7
23. Lund KE, Luhr E, Jøsendal O
VÆR røykfRI- fra forsøk til nasjonal implementering.
Tidsskrift Norske Legeforening 2002:122:408-14
24. Sørgaard AJ, Hafstad A
Forebyggende tiltak bør være kjønnsespesifikke.
Kvinner og menn tilhører ulike helsekulturer.
Tidsskrift Norske Legeforening 1997:117:3341-2

7. EVENTUELT

Appendiks 1

Tabell 1 Røykevaner etter kjønn

Kjønn	Røykevaner				Totalt %	n
	Daglig %	Ukentlig %	Sjeldnere %	Røyker ikke %		
Gutter	11,3	4,0	10,5	74,3	100,1	1624
Jenter	15,0	7,0	10,9	67,2	100,1	1651
Totalt	13,1	5,5	10,7	70,7	100,0	3275

Kji-kvadrat=27,544: frihetsgrader=3: $p < 0,001$

Tabell 2 Røykevaner etter klassetrinn

Klasse	Røykevaner				Totalt %	n
	Daglig %	Ukentlig %	Sjeldnere %	Røyker ikke %		
8. klasse	4,2	5,0	9,5	81,3	100,0	1109
9. klasse	14,7	5,0	10,7	69,6	100,0	1118
10. klasse	20,9	6,5	11,8	60,8	100,0	1033
Totalt	13,1	5,5	10,6	70,8	100,0	3260

Kji-kvadrat=154,611: frihetsgrader=6: $p < 0,001$

Tabell 3 Røykevaner etter kjønn og klassetrinn

Klassetrinn	Røykevaner				Totalt %	n
	Daglig %	Ukentlig %	Sjeldnere %	Røyker ikke %		
8. klasse						
Gutter	4,8	4,6	8,4	82,3	100,1	526
Jenter	3,7	5,4	10,4	80,5	100,0	575
9. klasse						
Gutter	11,9	2,0	11,0	75,1	100,0	555
Jenter	17,5	7,7	10,4	64,4	100,0	559
10. klasse						
Gutter	17,0	5,5	11,9	65,6	100,0	523
Jenter	24,9	7,5	11,9	55,7	100,0	506
Totalt						
Gutter	11,2	4,0	10,4	74,4	100,0	1604
Jenter	14,9	6,8	10,9	67,4	100,0	1640

Kji-kvadrat(Gutt)=57,983: frihetsgrader=6: $p < 0,001$

Kji-kvadrat(Jente)=114,203: frihetsgrader=6: $p < 0,001$

Kji-kvadrat(8.klasse)=2,529: frihetsgrader=3: ikke signifikant

Kji-kvadrat(9.klasse)=29,450: frihetsgrader=3: $p < 0,001$

Kji-kvadrat(10.klasse)=13,286: frihetsgrader=3: $p < 0,01$

Tabell 4 Røykevaner hos andre i elevenes nærmiljø (samt om elevene får lov til å røyke hjemmefra) etter kjønn. Elever i 10.klasse.

Kjønn	Røyker far?			n
	Ja %	Nei %	Totalt %	
Gutter	42,2	57,8	100,0	514
Jenter	39,8	60,2	100,0	500
Alle	41,0	59,0	100,0	1014

Kji-kvadrat = 0,612: frihetsgrader = 1: ikke signifikant

Kjønn	Røyker mor?			n
	Ja %	Nei %	Totalt %	
Gutter	45,8	54,2	100,0	520
Jenter	40,2	59,8	100,0	507
Alle	43,0	57,0	100,0	1027

Kji-kvadrat = 3,205: frihetsgrader = 1: ikke signifikant

Kjønn	Røyker eldre bror?			Totalt %	n
	Ja %	Nei %	Har ikke %		
Gutter	19,4	30,2	50,4	100,0	520
Jenter	21,5	26,9	51,6	100,0	506
Alle	20,5	28,6	51,0	100,1	1026

Kji-kvadrat = 1,621: frihetsgrader = 2: ikke signifikant

Tabell 4 (forts.)

Kjønn	Røyker eldre søster?			Totalt %	n
	Ja %	Nei %	Har ikke %		
Gutter	15,5	36,7	47,8	100,0	521
Jenter	19,2	27,3	53,5	100,0	510
Alle	17,4	32,0	50,6	100,0	1031

Kji-kvadrat = 10,796: frihetsgrader = 2: $p < 0,01$

Kjønn	Røyker beste venn?		Totalt %	n
	Ja %	Nei %		
Gutter	37,2	62,8	100,0	513
Jenter	46,0	54,0	100,0	509
Alle	41,6	58,4	100,0	1022

Kji-kvadrat = 8,035: frihetsgrader = 1: $p < 0,01$

Kjønn	Lov til å røyke hjemmefra?			Totalt %	n
	Ja %	Nei %	Vet ikke %		
Gutter	8,5	62,3	29,1	99,9	515
Jenter	12,0	66,7	21,4	100,1	501
Alle	10,2	64,5	25,3	100,0	1016

Kji-kvadrat = 9,723: frihetsgrader = 2: $p < 0,01$

Tabell 5 Elevenes røykevaner etter andres røykevaner (samt foreldrenes holdninger til barnas røyking) og kjønn. Elever i 10. klasse.

Andres røykevaner	Røykevaner				Totalt %	n
	Daglig %	Ukentlig %	Sjeldnere %	Røyker ikke %		
Gutter:						
Røyker far?						
Ja	22,1	6,9	12,4	58,5	99,9	217
Nei	13,1	4,4	11,4	71,0	99,9	297
Røyker mor?						
Ja	20,2	5,5	12,2	62,2	100,1	238
Nei	14,2	5,7	11,3	68,8	100,0	282
Røyker eldre bror?						
Ja	25,7	8,9	13,9	51,5	100,0	101
Nei	14,6	3,8	15,3	66,2	99,9	157
Har ikke	14,9	5,3	9,2	70,6	100,0	262
Røyker eldre søster?						
Ja	33,3	7,4	8,6	50,6	99,9	81
Nei	11,5	5,2	14,7	68,6	100,0	191
Har ikke	15,7	5,2	10,8	68,3	100,0	249
Røyker beste venn?						
Ja	40,8	9,4	13,6	36,1	99,9	191
Nei	3,4	3,4	10,6	82,6	100,0	322
Lov til å røyke?						
Ja	79,5	4,5	6,8	9,1	99,9	44
Nei	9,0	6,2	13,7	71,0	99,9	321
Vet ikke	15,3	4,7	10,0	70,0	100,0	150
Jenter:						
Røyker far?						
Ja	33,3	11,1	11,1	44,4	99,9	198
Nei	19,3	4,7	12,2	63,9	100,1	296
Røyker mor?						
Ja	32,0	10,3	13,3	44,3	99,9	203
Nei	20,1	5,4	11,1	63,4	100,0	298
Røyker eldre bror?						
Ja	36,1	11,1	11,1	41,7	100,0	108
Nei	17,9	4,5	11,9	65,7	100,0	134
Har ikke	24,4	7,4	11,6	56,6	100,0	258
Røyker eldre søster?						
Ja	39,8	7,1	14,3	38,8	100,0	98
Nei	20,1	4,3	12,9	62,6	99,9	139
Har ikke	22,0	9,3	10,4	58,2	99,9	268
Røyker beste venn?						
Ja	47,0	10,8	16,8	25,4	100,0	232
Nei	6,3	4,8	7,7	81,2	100,0	271
Lov til å røyke?						
Ja	66,7	3,3	10,0	20,0	100,0	60
Nei	18,2	7,3	11,6	62,9	100,0	329
Vet ikke	20,6	10,3	14,0	55,1	100,0	107

Kji-kvadrat(fars røyking, gutter)=10,557: frihetsgrader=3: $p < 0,05$
Kji-kvadrat(mors røyking, gutter)=3,676: frihetsgrader=3: ikke signifikant
Kji-kvadrat(eldre brors røyking, gutter)=16,237: frihetsgrader=6: $p < 0,05$
Kji-kvadrat(eldre søsters røyking, gutter)=22,514: frihetsgrader=6: $p < 0,01$
Kji-kvadrat(beste venns røyking, gutter)=145,049: frihetsgrader=3: $p < 0,001$
Kji-kvadrat(lov til å røyke, gutter)=140,350: frihetsgrader=6: $p < 0,001$

Kji-kvadrat(fars røyking, jenter)=24,152: frihetsgrader=3: $p < 0,001$
Kji-kvadrat(mors røyking, jenter)=19,284: frihetsgrader=3: $p < 0,001$
Kji-kvadrat(eldre brors røyking, jenter)=17,818: frihetsgrader=6: $p < 0,01$
Kji-kvadrat(eldre søsters røyking, jenter)=21,555: frihetsgrader=6: $p < 0,01$
Kji-kvadrat(beste venns røyking, jenter)=167,252: frihetsgrader=3: $p < 0,001$
Kji-kvadrat(lov til å røyke, jenter)=69,131: frihetsgrader=6: $p < 0,001$

Tabell 6 Lærernes røykevaner (rapportert av elevene) etter kjønn.
Elever i 10.klasse

Kjønn	Hvor mange av lærerne røyker?					Totalt %	n
	De fleste %	Omtrent halvparten %	Noen %	Ingen %	Vet ikke %		
Gutter	16,5	27,8	38,0	6,5	11,1	99,9	521
Jenter	17,2	33,9	36,6	3,9	8,4	100,0	511
Totalt	16,9	30,8	37,3	5,2	9,8	100,0	1032

Kji-kvadrat= 8,564: frihetsgrader=4: ikke signifikant

Tabell 7 Elevenes røykevaner etter læreres røykevaner og kjønn.
Elever i 10. klasse.

Læreres Røyking	Røykevaner				Totalt %	n
	Daglig %	Ukentlig %	Sjeldnere %	Røyker ikke %		
<u>Gutter:</u>						
Hvor mange lærere tror du røyker?						
De fleste	30,2	4,7	5,8	59,3	100,0	86
Halvparten	17,2	6,9	11,0	64,8	99,9	145
Noen	16,2	5,1	15,7	63,1	100,1	198
Ingen	8,8	5,9	11,8	73,5	100,0	34
Vet ikke	5,2	5,2	10,3	79,3	100,0	58
Totalt	17,1	5,6	11,9	65,5	100,1	521
<u>Jenter:</u>						
Hvor mange lærere tror du røyker?						
De fleste	35,6	11,5	10,3	42,5	99,9	87
Halvparten	19,2	7,6	12,8	60,5	100,1	172
Noen	27,7	7,1	11,4	53,8	100,0	184
Ingen			20,0	80,0	100,0	20
Vet ikke	26,2	4,8	9,5	59,5	100,0	42
Totalt	25,0	7,5	11,9	55,6	100,0	505

Kji-kvadrat(Gutter)=23,631: frihetsgrader=12: $p < 0,05$

Kji-kvadrat(Jenter)=23,053: frihetsgrader=12: $p < 0,05$

Tabell 8

Ukentlig røyking etter andres røykevaner, foreldrenes holdninger, kjønn og klassetrinn. Multippel logistisk regresjonsanalyse.

Prediktorer	Odds Ratio	Konfidensintervall (95 %)		Wald's test	f.g.	p<
		nedre	øvre			
Kjønn				12,34	1	0,001
Gutt	1,00					
Jente	1,52	1,20	1,91			
Klassetrinn				38,63	2	0,001
8. klasse	1,00					
9. klasse	1,78	1,31	2,41			
10. klasse	2,57	1,91	3,47			
Røyker far?				6,86	1	0,01
Nei	1,00					
Ja	1,37	1,08	1,74			
Røyker mor?				11,71	1	0,001
Nei	1,00					
Ja	1,52	1,20	1,93			
Røyker eldre bror?				18,02	2	0,001
Nei	1,00					
Ja	2,11	1,50	2,98			
Har ikke	1,45	1,08	1,94			
Røyker eldre søster?				8,47	2	0,05
Nei	1,00					
Ja	1,62	1,16	2,27			
Har ikke	1,14	0,87	1,51			
Hvor mange lærere røyker?				11,02	4	0,05
Ingen	1,00					
Noen	1,83	0,99	3,41			
Omtrent halv.	1,79	0,96	3,35			
De fleste	2,22	1,17	4,21			
Vet ikke	1,23	0,62	2,45			
Lov til å røyke?				118,68	2	0,001
Nei	1,00					
Ja	10,58	6,92	16,18			
Vet ikke	1,44	1,11	1,87			
Røyker beste venn/venninne?				430,22	1	0,001
Nei	1,00					
Ja	13,94	10,87	17,88			

Appendiks 2 Utdrag fra spørreskjemaet.

Data fra følgende spørsmål er presentert i oppgaven.

Hvem er du ?	Gutt Jente
Hvilken klasse går du i ?	8. klasse 9. klasse 10. klasse
Hvor ofte røyker du ?	Hver dag Hver uke Sjeldnere enn en gang i uken Ikke i det hele tatt
Røyker din far ?	Ja Nei
Røyker din mor ?	Ja Nei
Har du minst en eldre bror som røyker ?	Ja Nei Har ikke eldre brødre
Har du minst en eldre søster som røyker ?	Ja Nei Har ikke eldre søstre
Røyker den vennen/ venninnen du er mest sammen med ?	Ja Nei
Omtrent hvor mange av lærerne på din skole tror du røyker ?	De fleste Omtrent halvparten Noen Ingen Vet ikke
Får du lov til å røyke hjemmefra ?	Ja Nei Vet ikke